

**TRAFICUL DE FIINȚE UMANE ȘI TRAFICUL DE COPII
ÎN SCOPUL PRELEVĂRII ORGANELOR SAU ȚESUTURILOR
(art.165 alin.(1) și art.206 alin.(1) și (2) lit.f) CP RM)**

Adriana EȘANU

Catedra Drept Penal și Criminologie

The practice of human organs trafficking has been widely spread in Moldova for over 10 years. However, this phenomenon did not encourage any detailed research in the legal theory. In this context, this article represents a profound analysis of the crimes of human and child trafficking with purpose of harvesting human organs and tissues. Therefore, the author revealed and analyzed several judicial problems and applicable criminal provisions concerning the legal qualification of the human trafficking with purpose of harvesting human organs and tissues, as well as the harvesting of the transplantation material.

As a result, based on the previous research, the author has proposed well grounded recommendations in order to improve the criminal legislation in the given field.

Prima normă de incriminare care a instituit răspunderea penală pentru actul de prelevare ilegală a organelor sau țesuturilor umane o regăsim în Codul penal al Republicii Moldova în redacția din 1961 [1], nu ca o componență de sine stătătoare, ci ca un semn calificat al traficului ilicit de ființe umane, prevăzut la Capitolul „Infrațiuni contra vieții, sănătății, libertății și demnității persoanei” (art.113/2 alin.(3) pct.6) CP RM).

Incriminarea faptei de trafic de ființe umane săvârșit pentru prelevarea și transplantarea organelor sau țesuturilor umane în redacția Codului penal din 1961, implementată prin *Legea Republicii Moldova privind completarea Codului penal și Codului de procedură penală*, nr.450-XV din 30.07.2001, își găsește justificare în atestarea fenomenului de trafic de organe în perioada anilor 1998-2000. În lipsa cu desăvârșire a unei baze juridice necesare în legea penală autohtonă în redacția din 1961, potrivit Răspunsului oficial al Secției Prevenire și Combateră a Traficului de Ființe Umane a Procuraturii Generale a Republicii Moldova nr.15-7d/08-919 din 13.11.2008 la interpelarea Catedrei Drept Penal și Criminologie a Universității de Stat din Moldova, nr.76 din 27.10.2008 [2], în privința traficării celor 15 cetățeni ai Republicii Moldova în Turcia, cărora li s-a prelevat câte un rinichi, în perioada menționată *supra*, la 17.02.1999 organul de urmărire penală al Comisariatului de poliție al sectorului Ciocana, mun. Chișinău, a început urmărirea penală în privința cet. N.S. în baza art.122 alin.(2) CP din 1961, adică sustragerea prin escrocherie din avutul proprietarului, cu pricinuirea unei daune considerabile păgubașului. Carența acestei încadrări constă tocmai în lipsa obiectului material al sustragerii, fundamentat pe inexistența aspectului de natură socială și economică a organelor umane; or, elementele și produsele corporale constituie rezultatul unui proces fiziologic firesc, nu însă rezultatul muncii umane, nu au valoare materială și cost determinat.

Vis-à-vis de modul de redactare a circumstanței agravante incidente tematicii abordate, potrivit fostei reglementări, avem careva rezerve. Or, utilizarea conjuncției „și” între actul de prelevare și transplant presupune o cumulare a acestora, ceea ce făcea imposibilă aplicarea agravantei. *De lege lata*, această situație parțial a fost remediată, aspectele lacunare constituind obiectul cercetării în paginile ce urmează.

Așadar, din conținutul juridic al infracțiunilor prevăzute la art.165 și art.206 CP RM în redacția din 2002 surprindem anumite scopuri speciale raportate la acțiunea principală, a căror inexistență ar duce la imposibilitatea conceperii faptei drept trafic de ființe umane sau trafic de copii. Unul dintre cele mai inedite scopuri ale infracțiunii sus-nominalizate, dar, în același timp, puțin tratat în literatura de specialitate, apare prelevarea organelor sau țesuturilor.

Varianta inițială a textului incriminator de la art.165 și art.206 CP RM prevedea însă un scop special dublu: unul primar și unul final; or, sintagma „prelevarea organelor sau țesuturilor pentru transplantare” denotă cele afirmate.

Deoarece dispoziția art.165 și a art.206 CP RM stabilea inițial în calitate de condiție *sine qua non* prelevarea organelor sau țesuturilor anume pentru transplantare, transplantul era conceput drept unicul scop final. Prin urmare, legiuitorul autohton a evitat să opereze în conținutul juridic al infracțiunii cu o enumerare neexhaustivă a scopului final urmărit de făptuitor la comiterea faptei, desemnând expres năzuința prelevării.

Anterior ne-am exprimat dezacordul [3] vis-à-vis de desemnarea unui scop final unic, motiv pentru care am pledat în favoarea următorului raționament: or, prelevarea organelor sau țesuturilor umane cu scopul efectuării experimentelor, cercetărilor științifice, cu scopul obținerii unor preparate medicamentoase sau consumul lor în alimentație, nu prezintă un pericol analogic transplantului?

Indubitabil, toate scopurile finale nominalizate atentează, ca și transplantul, asupra unității anatomice a corpului uman și asupra funcționării corecte a țesuturilor și a organelor unei persoane. Mai mult ca atât, alte scopuri finale decât transplantul pot să comporte un grad de pericol cu mult mai înalt, spre exemplu, canibalismul sau executarea unor ritualuri ezoterice etc.

Să ne imaginăm următoarea situație: o persoană este transportată peste frontiera vamală a țării cu scopul de a i se preleva sângele – țesut lichid circulat de origine mezenchimală. Transfuzia este doar un prototip pentru ceea ce medicina astăzi dezvoltă în avalanșă anume donarea de țesuturi și organe umane, grație biotehnologiilor descoperite până acum.

Pe lângă transfuzie, ca scop final al prelevării, având ca obiect sângele, putem surprinde și vampirismul, experimentul, cercetarea științifică, executarea ritualurilor sau chiar comercializarea acestuia. Spre regret, nici unul dintre scopurile finale enumerate, chiar și în cazul probării existenței acestora la făptuitor în momentul comiterii faptei, nu puteau întregi, potrivit fostului text incriminator, scopul special al infracțiunii analizate și, ca efect, fapta nu putea fi concepută drept trafic de ființe umane sau trafic de copii. Prin urmare, aceasta reprezenta o lacună ce a scăpat din vizerul legiuitorului autohton, de care puteau profita multiplele rețele de traficanți. În vederea înlăturării unei atare nelegiuiri, prin *Legea privind modificarea și completarea unor acte legislative*, nr.193-XVI din 26.09.2008, legiuitorul autohton a implementat propunerile *de lege ferenda* privind excluderea sintagmei „*pentru transplantare*” din dispoziția art.165 CP RM – „Trafic de ființe umane” și din dispoziția alin.(1) și alin.(2) lit.f) art.206 CP RM – „Trafic de copii”. Mai mult ca atât, potrivit Notei informative la Proiectul de Lege [4], excluderea sintagmei „*pentru transplantare*” reprezintă un pas firesc de ajustare a legislației ce reglementează combaterea traficului de ființe umane la prevederile art.3 al *Protocolului privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor* [5], adițional la Convenția ONU împotriva criminalității transnaționale organizate, adoptat la New York la data de 15.11.2000. De altfel, modificările operate reprezintă și o ajustare a legislației naționale la cea a Consiliului Europei. Or, noțiunea „trafic de ființe umane”, stipulată în art.4 lit.a) din *Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane* [6], nu face referință la necesitatea precizării scopului final al prelevării de organe, oferind astfel posibilitatea incriminării traficului de persoane pentru prelevare de organe, indiferent de scopul final al prelevării.

În vederea uniformizării legislației în materie de trafic de ființe umane și trafic de copii, Plenul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova [7] stabilește că prelevarea de organe sau țesuturi pentru transplantare are loc în cazul obligării victimei la prelevare de organe, țesuturi sau alte elemente ale corpului pentru transplantare, contrar prevederilor *Legii privind transplantul de organe și țesuturi umane*. Specificăm însă, că prezenta interpretare în sensul lărgirii arealului materialelor biologice, ca efect al includerii și a altor elemente ale corpului uman, reprezintă o gravă încălcare a principiului legalității, prevăzut la art.3 alin.(1) CP RM, deoarece prin alte elemente ale corpului uman, în actuala concepție a științei medicale, se are în vedere celulele de origine umană. În lipsa unei prevederi exprese a normei de incriminare în privința acestora, decade și obiectul actului de prelevare. Mai mult ca atât, Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție face trimitere la *Legea nr.473-XIV/1999* [8], care are ca obiect de reglementare doar organele și țesuturile umane.

În lipsa unei posibilități de încadrare a faptei de trafic de ființe umane sau trafic de copii cu scopul prelevării celulelor de origine umană, *de lege ferenda* considerăm oportun de a lărgi spectrul materialelor biologice, în sensul includerii termenului „*celule umane*”, analogic legislației penale române, având ca argument nu doar intenția explicită a legiuitorului de a reglementa prin *Legea privind transplantul de organe, țesuturi sau celule umane* [9] și aceste elemente corporale, dar și pericolul social identic al scopului râvnit celui de prelevare de organe și țesuturi.

Modificarea corespunzătoare a textului incriminator prevăzut la art.165 și art.206 CP RM va limita, cu siguranță, intervenția asupra corpului omenesc. Astăzi, când vorbim despre manipulare genetică, despre protecția structurii genetice, ne gândim imediat la dreptul de moștenire genetică și la păstrarea nealterată a identității personale [10] și, prin aceasta, chiar a speciei umane.

Dat fiind avansările științifice de ultimă oră, valorificarea materialului genetic din nucleul celulelor umane ridică mari controverse. O problemă care ar putea fi evitată ar fi provocarea artificială a formării unui embrion

uman purtător al acelorași informații genetice ca un alt embrion, făt, ființă umană în viață sau decedată. Astfel, transferul patrimoniului ereditar al unei persoane la o viitoare ființă umană constituie o violare gravă a demnității umane, având în vedere că fiecare persoană are dreptul de a fi o entitate unică și nu o copie a unei alte persoane [11].

Probabil că reticența includerii în sfera apărării juridico-penale și a celulelor de origine umană își are raționamentul în lipsa unei urmări imediate, precum ar fi în cazul prelevării ovulelor sau a spermatozoizilor; or, extirparea acestora nu duce la nici o disfuncție a organismului și nici nu distruge unitatea anatomică a corpului. Deși actul de prelevare a celulelor umane ca scop primar poate fi neprimejdios, periculoasă poate fi utilizarea lor ulterioară. Legiuitorul consimte donarea celulelor sexuale, stipulând că păstrarea și utilizarea acestora nu pot fi sursă de profit (art.9 alin.(4) al *Legii cu privire la ocrotirea sănătății reproductive și planificarea familială* [12]); dar, în același timp, nu este prevăzută nici o sancțiune pentru această faptă. Prin urmare, această lacună trebuie suplinită, pentru că asemenea practică atentează la bunele moravuri, la dreptul la moștenire genetică și la demnitatea umană.

Legea privind modificarea și completarea unor acte legislative, nr.376-XVI din 29.12.2005 [13], a introdus modificări esențiale în componența de infracțiune prevăzută la art.165 CP RM. Noul corolar al textului incriminator exclude juridicitatea faptei și, respectiv, impunitatea făptuitorului, chiar dacă se face proba unui consimțământ din partea victimei.

În principiu, acceptarea regulii conform căreia consimțământul unei persoane nu poate înlătura existența infracțiunii este discutabilă, dat fiind consacrarea libertății de apreciere și a autodeterminării unei persoane. De aici și întrebarea: care este raționamentul abandonării de către legiuitor a semnelor constitutive al infracțiunii – absența consimțământului?

O prima judecată cu valoare probantă la această întrebare rezidă tocmai în tendința de a armoniza legislația internă cu reglementările internaționale, la concret – cu *Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor*, adițional la Convenția ONU împotriva criminalității transnaționale organizate. Fidelitatea modului de redactare nu reprezintă însă o preluare oarbă a textului protocolar, deoarece la baza excluderii explicite a cauzei de înlăturare a caracterului ilicit al faptei stau motive serioase care, desigur, impun anumite explicații.

Pentru a părea cât se poate de convingători, vom purcede la o analiză a condițiilor pe care trebuie să le îndeplinească un consimțământ pentru a avea relevanță penală:

primo – consimțământul să fie valabil exprimat. Aceasta presupune că titularul valorii sociale ocrotite să fie o persoană care înțelege semnificația actului său de dispoziție și îl face în cunoștință de cauză. Din această perspectivă, trebuie să se țină seama de regulile de validitate a consimțământului din dreptul civil, unde consimțământul nu este valabil, dacă este viciat de violențe, dol, eroare sau contravine bunelor moravuri. Iată și o primă explicație în acest sens, căci din analiza conținutului constitutiv al infracțiunii de trafic de ființe umane rezultă clar că consimțământul, în particular – cu scopul prelevării organelor sau țesuturilor, este obținut, explicit sau implicit, prin înșelăciune, prin amenințare cu aplicarea sau prin aplicarea violenței fizice sau psihice nepericuloase pentru viața sau sănătatea persoanei, prin răpire, prin confiscare de documente, prin servitute, prin amenințare cu divulgarea informațiilor confidențiale familiei victimei sau altor persoane atât fizice, cât și juridice, prin abuz de poziție de vulnerabilitate etc., mijloace care fac ca consimțământul victimei să nu fie valabil exprimat. În acest sens, instanța a apreciat corect circumstanțele cauzei, astfel încât, prin sentința Judecătorei Edineț din 19.01.2006, S.M. a fost recunoscut vinovat pentru recrutarea și transportarea lui A.I. și B.I. în scop de prelevare a organelor [14]. Deși victimele și-au exprimat acordul la cedarea elementelor transplantologice, modalitatea acțiunii adiacente – abuzul de poziție de vulnerabilitate – a invalidat consimțământul victimei la prelevarea organelor.

Conform art.2 alin.(10) lit. a) al *Legii privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane* [15], starea de vulnerabilitate presupune starea specială în care se află persoana, astfel încât este dispusă să se supună abuzului sau exploatării, în special din cauza situației precare din punctul de vedere al supraviețuirii sociale.

În literatura de specialitate națională [16], starea de vulnerabilitate comportă cel puțin trei aspecte, și anume: *aspectul economic* manifestat prin sărăcie extremă; *aspectul juridic* manifestat prin lipsa de încredere în organele de drept, precum și necunoașterea prevederilor legale în materie de protecție a persoanelor traficate; *aspectul afectiv* manifestat prin încrederea victimei în promisiunile unei persoane apropiate care se dovedește a fi autorul traficului de ființe umane sau complicele la această infracțiune.

Prin urmare, pentru a nu genera inegalități (în caz de acceptare a comercializării elementelor sau produselor corpului uman, acei care și-ar permite să cumpere organele necesare vor fi doar cei bogați, în timp ce săracii ar fi acei care și-ar vinde organele sau țesuturile pentru o stare financiară mai bună), s-a și exclus consimțământul la prelevare de organe sau țesuturi umane din categoria cauzelor justificative ale infracțiunii prevăzută la art. 165 CP RM;

secundo – consimțământul este incident doar dacă vizează o valoare socială de care titularul poate să dispună. Această condiție, considerăm, este una fundamentală, strâns legată de limitele sferei drepturilor unui individ cu privire la care se poate opera. Potrivit literaturii de specialitate [17], sunt disponibile acele drepturi care nu prezintă o imediată utilitate socială și care sunt recunoscute de stat în primul rând pentru a asigura interesul individual.

În această optică de idei, cele mai dificile probleme le ridică drepturile organice legate de persoana titularului. Fără a ne abate de la tematica propusă spre dezbateri, amintim că dreptul la sănătate, la integritate corporală, la libertate, onoare, demnitate sunt considerate drepturi disponibile în principiu, desigur dacă sunt întrunite două condiții cumulative, și anume: consimțământul dat să nu aibă ca efect o sacrificare totală a dreptului în cauză și să nu contravină ordinii publice și bunelor moravuri. Tocmai ultima constituie punctul de reper în determinarea valabilității consimțământului, fapt ce determină angajarea sau excluderea răspunderii penale.

Raportând textul incriminator prevăzut la art.165 CP RM la condițiile de mai sus, în coroborare cu legile bioetice speciale, stabilim că legiuitorul autohton autorizează prelevările de organe sau țesuturi de origine umană exclusiv în scopuri terapeutice, în pofida faptului că prin aceasta se aduce atingere sănătății donatorului.

De fapt, fundamentul permisiunii explicite asupra prelevării de organe și țesuturi umane rezidă în ideea prelungirii vieții celor care se află în pericol, fiind o ultimă speranță a muribunzilor. Mai mult ca atât, donarea elementelor sau produselor corpului uman trebuie să fie subordonată unei motivații altruiste și caritabile; prin urmare, este de neconceput ca generozitatea donatorului să fie manipulată ca pretext sau paravan pentru profitul financiar;

tertio – consimțământul trebuie să parvină de la titularul valorii sociale ocrotite. În contextul incriminării analizate, adesea se întâmplă că consimțământul este acordat de o persoană care deține controlul asupra victimei, ceea ce face inadmisibilă validitatea acceptului de a suporta săvârșirea infracțiunii;

quatro – consimțământul trebuie să fie determinat, adică victima trebuie să cunoască dinainte care sunt consecințele faptei pe care o acceptă în general și care este riscul operator în special, situație care este neglijată de făptuitor;

quinto – consimțământul să fie actual, adică să existe la momentul realizării prelevării. Interpretând prevederile art.18 alin.(1) lit.e) al *Legii privind transplantul de organe, țesuturi sau celule umane*, donatorul își poate retrage liber și oricând consimțământul, cu excepția cazurilor când medicii au început deja actul prelevării, iar stoparea lui și revenirea la poziția inițială sunt imposibile sau prezintă un pericol pentru sănătatea și viața donatorului.

Încă un argument forte vine să susțină poziția legiuitorului autohton: dat fiind faptul că traficul de ființe umane are un caracter organizat și transnațional, reprezintă o formă extremă de încălcare a drepturilor omului, o amenințare la adresa identității și demnității ființei umane, dar și a siguranței naționale a fiecărui stat, e și firesc să se invalideze consimțământul acordat de o persoană care nu poate dispune de un interes superior.

În concluzie, în noua ipoteză incriminatorie, legiuitorul a decis să pedepsească fapta de trafic de ființe umane cu scopul prelevării de organe și țesuturi umane, în pofida consimțământului victimei, întrucât din argumentele ce le-am relatat în prezentul studiu rezultă că acest consimțământ este întotdeauna viciat și, ca atare, nu îndeplinește condițiile unui consimțământ valabil exprimat.

O ultimă remarcă se impune a fi elucidată, și anume: acea de fluctuație în privința variantelor agravate ale componentelor de trafic de ființe umane și trafic de copii, organice legate de actul de prelevare a materialului biologic. Alin.(2) art.206 CP RM înregistrează la lit.f) circumstanța ce agravează răspunderea penală a traficului de copii – „*însoțit de prelevarea organelor sau țesuturilor*”, ceea ce presupune că în caz de depășire a laturii obiective a formei tipice a infracțiunii, adică de prelevare nemijlocită a unui organ sau țesut, fapta urmează a fi încadrată în baza alin.(2) al articolului menționat.

Nu putem face trimitere la constatarea de mai sus, atunci când se depășește latura obiectivă a traficului de ființe umane (art.165 CP RM), deoarece textul incriminator nu înregistrează o agravantă similară componentei de trafic de copii.

Cum vom proceda în cazul extirpării nemijlocite a organului sau țesutului de origine umană, atunci când se întrunesc toate elementele constitutive ale traficului de ființe umane?

Practica de urmărire penală, confruntându-se cu această dilemă, *in concreto*: recrutarea, adăpostirea victimei C.I. în scop de prelevare a organelor pentru transplantare, precum și organizarea transportării acestuia în or. Istanbul (Turcia) de către C.V., urmat de prelevarea rinichiului stâng, încadrează cele comise de C.V. în baza art.165 alin.(3) lit.b) CP RM, adică trafic de ființe umane soldat cu vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății [18].

Nu putem fi de acord cu soluția oferită, aceasta deoarece: vătămare gravă a integrității corporale prevăzută la lit.b) alin.(3) art.165 CP RM urmează să se găsească într-o legătură de cauzalitate directă cu faptele comise, adică cu acțiunea principală care s-a manifestat prin recrutarea, adăpostirea și cu acțiunea adiacentă care s-a materializat în concret prin înșelăciune; or, cele săvârșite de către C.V. nu corespund acestei cerințe.

Chiar și în ipoteza realizării nemijlocite de către făptuitor a actului de prelevare a unui organ, faptă prejudiciabilă incidentă indicatorului vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății – vătămare periculoasă pentru viață, prezența aspectelor intelectual și volitiv ale vinovăției în cauză denotă prezența intenției, nu însă a imprudenței, așa cum o cere varianta agravată prevăzută la lit.b) alin.(3) art.165 CP RM. Prin urmare, în conjunctura în care același făptuitor comite acțiunea principală și realizează nemijlocit prelevarea unui organ, fapta urmează a fi încadrată ca trafic de ființe umane în concurs cu vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății. Această soluție se impune, așa cum corect se afirmă în literatura de specialitate [19], prin comparația prevederilor de la alin.(2) lit.f) „cu aplicarea violenței periculoase pentru viața, sănătatea fizică sau psihică a persoanei” și, respectiv, de la alin.(3) lit.b) „soldate cu vătămare gravă a integrității corporale sau cu o boală psihică a persoanei, cu decesul ori sinuciderea acesteia” ale art.165 CP RM, fiind dictată de evaluarea corectă a pericolului social al faptei.

Însă, revenind la exemplul din practica de urmărire penală, făptuitorul s-a limitat doar la organizarea transportării victimei cu scopul prelevării organelor. Deși prelevarea rinichiului victimei este o acțiune improprie făptuitorului, totuși suntem în prezența realizării formei scopului special al traficului de ființe umane. De vreme ce în norma de incriminare nu există nici o referire privind atestarea acțiunii adiacente analogice traficului de copii – „însoțit de prelevarea organelor, țesuturilor umane”, în lipsa altor circumstanțe agravante, fapta urmează a fi încadrată în baza art.165 alin.(1) CP RM, soluție reținută de instanța de fond [20], apel [21] și chiar recurs [22].

Considerăm însă că realizarea formei scopului special denotă un pericol social mai sporit decât simpla urmărire a acestuia, motiv din care pledăm pentru implementarea unei circumstanțe agravante analogice traficului de copii, cu includerea corespunzătoare a celulelor de origine umană, și anume – „însoțit de prelevarea organelor, țesuturilor sau celulelor umane”.

Potrivit Răspunsului oficial al Secției Prevenire și Combatere a Traficului de Ființe Umane a Procuraturii Generale a Republicii Moldova nr.15-7d/08-919 din 13.11.2008 la interpelarea Catedrei Drept Penal și Criminologie a USM, nr.76 din 27.10.2008 [23], cazuri de trafic de persoane în scopul prelevării de organe au fost depistate și investigate la sfârșitul anilor '90 – începutul anilor 2000, iar actualmente, la nivel de fenomen, acest gen de exploatare nu există.

Cu toate că fenomenul traficului de persoane cu scopul prelevării de organe a fost stopat, așa cum pretinde sursa nominalizată, nu putem neglija realitatea criminalității aparente. Or, făcând o analiză a Răspunsului oficial al Secției Prevenire și Combatere a Traficului de Ființe Umane a Procuraturii Generale a Republicii Moldova sus-indicat, conchidem că în perioada anilor 1999 – 2007 au fost traficate cu scopul prelevării de organe 21 de persoane, fiind pronunțate în acest sens patru sentințe de condamnare în baza componentei de trafic de ființe umane cu scopul prelevării de organe și o sentință de condamnare în baza componentei de trafic de copii cu scopul prelevării de organe. De notat că la moment există încă 5 cauze penale în materie de trafic de persoane cu scopul prelevării de organe, aflate în faza de urmărire penală. Mai mult ca atât, conform Raportului de activitate al Centrului pentru Prevenirea Traficului de Femei pe anii 2003 – 2006 [24], reieșind din declarațiile victimelor depuse la urmărirea penală și în fața instanței judiciare, s-a constatat că 2% din victime au fost traficate în scopul prelevării de organe pentru transplant.

Referințe:

1. Codul penal: Legea RSSM din 24.03.1961 // Veștile RSSM. - 1961. - Nr.010. (24 aprilie). Abrogat la 12.06.2003 prin Legea Republicii Moldova nr.1160-XI din 21.06.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2002. - Nr.128. (13 septembrie).

2. Eșanu A. Infracțiuni legate de prelevarea organelor sau țesuturilor umane în reglementarea legislației penale contemporane: Teză de doctor în drept. *Anexele 7, 8.* - Chișinău, 2009, p.193-195.
3. Eșanu A. Infracțiuni legate de prelevarea organelor sau țesuturilor umane în reglementarea legii penale a Republicii Moldova // *Analele Științifice ale USM. Seria „Științe Socioumanistice”*. Ediție Jubiliară. Vol.I. - Chișinău, 2006, p.428.
4. Notă informativă la Proiectul de Lege privind modificarea și completarea unor acte legislative, nr.193-XVI din 26.09.2008 // www.parlament.md
5. Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor, adițional la Convenția ONU împotriva criminalității transnaționale organizate, adoptat la New York la data de 15.11.2000, ratificat de Republica Moldova prin Legea nr.15-XV din 17.02.2005 // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova.* - 2005. - Nr.36-38/122. (4 martie).
6. Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane, semnată la Varșovia la 16 mai 2005, ratificată de Republica Moldova prin Legea nr.67-XVI din 30.03.2006 // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova.* - 2006. - Nr.66-69/277. (28 aprilie).
7. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica aplicării legislației în cauzele despre traficul de ființe umane și traficul de copii, nr.37 din 22.11.2004 // *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova.* - 2004. - Nr.8.
8. Legea privind transplantul de organe și țesuturi umane: Legea Republicii Moldova nr.473-XIV din 25 iunie 1999 // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova.* - 1999. - Nr.94-95/474. (26 august) - abrogată.
9. Legea privind transplantul de organe, țesuturi și celule umane: Legea Republicii Moldova nr.42-XVI din 06 martie 2008 // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova.* - 2008. - Nr.81/273. (25 aprilie). În vigoare din 25 octombrie 2008.
10. Scripcaru Gh., Ciucă A., Astărăstoae V. ș.a. Introducere în biodrept – de la bioetică la biodrept. - București: Lumina LEX, 2003, p.55.
11. Moldovan A. *Tratat de drept medical: Curs universitar.* - București: ALL Beck, 2002, p.265.
12. Legea cu privire la ocrotirea sănătății reproductive și planificare familială: Legea Republicii Moldova nr.185-XV din 24 mai 2001 // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova.* - 2001. - Nr.90-91. (2 august).
13. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova.* - 2006. - Nr.20/89. (31 ianuarie).
14. Eșanu A. Infracțiuni legate de prelevarea organelor sau țesuturilor umane în reglementarea legislației penale contemporane: Teză de doctor în drept. *Anexa 8.* - Chișinău, 2009, p.195.
15. Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane: Legea Republicii Moldova nr.241-XVI din 20 octombrie 2005 // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova.* - 2005. - Nr.164-167/812. (9 decembrie).
16. Brînză S., Ulianovschi X., Stati V. ș.a. *Drept penal. Partea Specială. Vol. II.* - Chișinău: Cartier, 2005, p.143.
17. Antolisei F. *Manuale di diritto penale: parte generale.* - Milano: Giufré, 1994, p.287.
18. Sentința Judecătorei sect. Botanica, mun. Chișinău, nr.1-20/2006 din 6 martie 2006 // *Arhiva Judecătorei sect. Botanica, mun. Chișinău (nepublicată).*
19. Brînză S., Ulianovschi X., Stati V. ș.a. *Op. cit.*, p.145-146.
20. Sentința Judecătorei sect. Botanica, mun. Chișinău, nr.1-20/2006 din 6 martie 2006 // *Arhiva Judecătorei sect. Botanica, mun. Chișinău (nepublicată).*
21. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel, mun. Chișinău, nr.1a-664/2006 din 11 aprilie 2006 // *Arhiva Judecătorei sect. Botanica, mun. Chișinău (nepublicată).*
22. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.1ra-751/2006 din 5 iulie 2006 // *Arhiva Judecătorei sect. Botanica, mun. Chișinău (nepublicată).*
23. Eșanu A. Infracțiuni legate de prelevarea organelor sau țesuturilor umane în reglementarea legislației penale contemporane: Teză de doctor în drept. *Anexele 7, 8.* - Chișinău, 2009, p.193-195.
24. Raportul de activitate al Centrului pentru Prevenirea Traficului de Femei pe anii 2003-2006 // www.antitraffic.md

Prezentat la 21.10.2009